

*Вікторія Полехіна,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та історії педагогіки
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

У статті розкрито особливості професійної підготовки соціальних педагогів до попередження агресивної поведінки підлітків. Охарактеризовано сутність професійної діяльності з попередження агресивних проявів у сучасній школі.

Ключові слова: *агресивна поведінка, підлітки, соціальний педагог, соціально-педагогічна діяльність, професійна підготовка.*

В статье раскрыты особенности профессиональной подготовки социальных педагогов к преодолению агрессивного поведения подростков. Охарактеризовано суть профессиональной деятельности по преодолению агрессивных проявлений в современной школе.

Ключевые слова: *агрессивное поведение, подростки, социальный педагог, социально-педагогическая деятельность, профессиональная подготовка.*

The article explores the features of social workers' training to prevent aggressive behavior of adolescents. The nature of professional activities to prevent aggressive manifestations in modern school is characterized.

Key words: *aggressive behavior, teenagers, social pedagogue, social and educational activities, training.*

Сучасне суспільство характеризується нестійкою соціальною ситуацією, яка зумовлює зростання різноманітних відхилень в особистісному розвитку та поведінці підростаючого покоління. Особливу тривогу серед них викликає агресивна поведінка підлітків, яка стала поширеним явищем у сучасних школах. Зростання чисельності молоді, схильних до різних форм агресивної поведінки зумовлюють необхідність підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності з попередження агресивної поведінки підлітків.

У науковій літературі на необхідність вивчення агресивної поведінки звертали увагу відомі науковці – А. Бандура, А. Басс, Л. Берковіц, Р. Берон, Г. Гайдукевич, І. Мазоха, Р. Уолтерс, Е. Фромм, В. Христенко та ін. Проблему попередження агресивної поведінки підлітків висвітлено у працях Г. Бреслава, Є. Гребьонкіна, О. Змановської, Б. Крейхі, Ю. Можгинського, Т. Румянцевої, Л. Семенюк, Т. Смірної та ін. Підготовка фахівців до соціально-педагогічної діяльності є предметом

дослідження Р. Вайноли, Ю. Галагузової, А. Капської, І. Ковчиної, В. Поліщук та ін.

Мета статті – охарактеризувати особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до попередження агресивної поведінки підлітків.

Проблема агресивної поведінки підлітків та її попередження є міждисциплінарною областю наукового дослідження. Особливе місце у дослідженні та вирішенні даної проблеми, на нашу думку, належить соціальній педагогіці та психології. У сучасних умовах школа є не лише однією із сфер набуття досвіду агресивної поведінки, а й відіграє першочергову роль у її попередженні та подоланні, що актуалізує завдання підготовки соціальних педагогів до попередження агресивної поведінки підлітків, яка передбачає оволодіння сукупністю необхідних теоретичних знань та практичних вмінь з вирішення даної проблеми.

Виходячи з вищевказаного, підготовка соціальних педагогів до попередження агресивної поведінки підлітків в освітньому середовищі передбачає засвоєння професійних знань, умінь та навичок, необхідних майбутньому фахівцю для вирішення означеної проблеми.

Аналіз опрацьованої літератури [1; 4; 5] з проблеми дослідження дозволив нам визначити професійні знання, якими має володіти майбутній соціальний педагог для попередження агресивної поведінки підлітків, а саме: нормативно-правової бази соціально-педагогічної діяльності (законів, підзаконних актів, постанов, розпоряджень, інструкцій, соціально-правових і соціально-економічних основ діяльності соціального педагога); соціології, що вивчає об'єднання і угруповання людей (сім'я, мала група, шкільний колектив, колектив ровесників та ін.); сучасної теорії соціально-педагогічної діяльності; теоретичних основ поняття «агресивна поведінка»; особливостей агресивної поведінки у підлітковому віці та передумов її виникнення; методів діагностики агресії та агресивної поведінки; технологій попередження та подолання агресивної поведінки підлітків; вікові особливості особистості в різні періоди її життя. Окрім того, у процесі попередження агресивної поведінки підлітків соціальний педагог повинен володіти такими уміннями: формувати взаємини з підлітками на основі діалогу, створювати сприятливий психологічний клімат у колективі; володіти оптимальними методиками діагностики наявності та рівнів агресії підлітків; організовувати індивідуальні, групові та масові форми профілактики агресії підлітків; володіти інноваційними технологіями профілактики агресивної поведінки підлітків та ін.

У професійній діяльності соціального педагога важливу роль відіграють особистісні якості фахівця [3]. Так, робота майбутнього соціального педагога з попередження агресивної поведінки підлітків у навчальному закладі передбачає наявність у нього таких особистісних якостей як: гуманістична спрямованість особистості, впевненість у собі, відповідальність, доброзичливість, наполегливість, толерантність, тактовність, стриманість, здатність до емпатії, емоційна стійкість, високий рівень самоконтролю, почуття власної гідності, здатність до самоаналізу та самовдосконалення. Саме тому у процесі професійної підготовки студенти повинні виховувати у собі зазначені особистісні якості.

Доцільно зазначити, що робота соціального педагога із підлітками,

схильними до агресивної поведінки, – це перш за все налагодження емоційного контакту, постійна увага до особистості, контроль та аналіз свого ставлення до конкретного підлітка, індивідуально-особистісний підхід до кожного. Соціальний педагог має володіти науковими педагогічними знаннями про засоби впливу на підлітків, психологічним відчуттям, тактом, знанням етики, організаторськими здібностями, вмінням добирати та використовувати оптимальні методи роботи тощо.

У процесі професійної підготовки майбутні соціальні педагоги повинні оволодіти теоретичними знаннями та практичними вміннями здійснення просвітницької, діагностичної, профілактичної та корекційної роботи з попередження агресивної поведінки підлітків. У контексті нашого дослідження, вважаємо необхідним окреслити ці основні напрями роботи соціального педагога з попередження агресивної поведінки підлітків у сучасній школі.

Важливе значення має здійснення соціально-педагогічної діагностики агресивної поведінки у навчально-виховному закладі [6]. Підліток знаходиться у тісній взаємодії із соціальним мікросередовищем, суб'єкти якого здійснюють вплив (як позитивний, так і негативний) на формування особистості підлітка. Саме тому в процесі здійснення соціально-педагогічної діагностики фахівець повинен спрямувати свою діяльність на мікросоціум учня (педагоги, батьки, група ровесників), виявляючи характер їхнього ставлення та впливу на особистість підлітка.

В психолого-педагогічній науці існує велика кількість методів діагностики агресивної поведінки, в тому числі і у підлітків, серед яких слід виокремити такі: спостереження (Діагностичні критерії агресивності у підлітків (М. Алворд, П. Бейкер)); експертних оцінок (Анкета для педагогів «Критерії агресивності дитини» (Г. Лаврентьєва, Т. Титаренко)); опитування (Питальник Басса-Дарки, методика А. Ассінгера, методика «Агресивна поведінка» (Є. П. Ільїн, П. А. Ковальов), опитувальник «Поведінка батьків і ставлення до них підлітків» (ADOR), анкета для батьків (А. Бандура, Р. Уолтерс), тест схильності до ризику К. Левітіна та ін.); проєктивні методики (тест Розенцвейга, методика «Тест руки», методика «Автопортрет», методика «Неіснуюча тварина», методика «Малюнок сім'ї») тощо.

Проте, жодна методика не є універсальною, тому соціальний педагог повинен вміти обирати діагностичну методику відповідно до конкретної проблемної ситуації або ж поєднувати їх. Застосування комплексу різнопланових методик діагностування агресії та агресивної поведінки підлітків дає змогу отримати широку та різносторонню інформацію про дану проблему: наявність та рівень агресії, причини її виникнення, типові для підлітка форми агресивної поведінки.

Професійна діяльність соціального педагога щодо попередження агресивної поведінки підлітків передбачає проведення широкої просвітницької роботи [6, с. 15; 7]. Соціальний педагог має спрямувати свою діяльність на найближче оточення підлітка (педагоги, батьки, група ровесників), змінюючи характер їхнього ставлення і впливу, а також сприяти зміні позиції учня щодо соціуму. Таким чином, просвітницька робота соціального педагога повинна здійснюватись у трьох напрямках: з

підлітками, їх батьками та педагогічним колективом навчально-виховного закладу, а також носити послідовний та системний характер.

У процесі здійснення соціально-педагогічної профілактики агресії необхідно використовувати інноваційні технології та програми подолання агресивної поведінки підлітків. При цьому, соціальний педагог повинен оперувати різними технологіями попередження агресії та вміти застосовувати їх відповідно до проблемної ситуації (як в окремому поодинокому випадку спалаху агресії, так і побудови цілісної системи профілактичних заходів для всього навчального закладу). Тому у процесі професійної підготовки студентам слід оволодіти основними технологіями («Коло», «Медіація» (Третейський суддя), «Екстрене втручання», «Педагогіка переживання/проживання», соціально-педагогічний тренінг комунікативності) та методами (бесіда, дискусія, тематичні вечори, консультації та ін.) попередження агресивної поведінки підлітків.

Агресивна поведінка підлітків є реакцією на негативні чинники соціального середовища (негативні впливи сімейних взаємовідносини, шкільного середовища, взаємодії з ровесниками, спостереження за агресивною поведінкою, засобів масової інформації, провокації, а також стороннього спостерігача), проте навіть сполучення кількох психологічних і соціальних негативних чинників не обов'язково спричиняє агресивну поведінку. Підлітки здатні опиратися негативним чинникам, тому збільшення їх власних ресурсів є одним із завдань системи соціально-педагогічної роботи.

У процесі соціально-педагогічної корекції агресивних проявів підлітків необхідно сфокусувати увагу на створенні умов для їх повноцінного фізичного і психічного розвитку, успішній соціалізації, розкритті їх внутрішнього потенціалу, подоланні особистісних проблем і конфліктів з оточенням. Особливу увагу необхідно приділяти формуванню у підлітків почуття емпатії, добрих зичливості, толерантності, поваги, стриманості, навичок самоконтролю і самоаналізу. Важливо навчити вирішувати конфлікти конструктивним шляхом, активізувати знання про моральні та етичні норми.

Корекційні програми повинні бути зорієнтовані не лише на подолання агресивної поведінки підлітків, а й на профілактику її повторного виникнення [2]. Тренінгові програми з корекції агресії повинні бути спрямовані на усвідомлення підлітками негативності агресивної поведінки, корекцію негативних рис їх характеру, зниження рівня агресивності, розвиток та вдосконалення навичок керування власними емоціями, здобуття навичок конструктивної поведінки, формування вміння організовувати оптимальне спілкування. Основне терапевтичне завдання корекції полягає в емоційному переживанні конфліктних ситуацій в групі і дезактуалізації загрожуючи образів (чинників, що викликають агресію) за допомогою умовного зображення їх у грі, вправах та обговореннях. В результаті, підлітки здобувають навички адаптивної поведінки, корегуються негативні риси їх характеру, стає більш адекватною їх соціалізація.

Підготовка соціальних педагогів до попередження агресивної поведінки підлітків передбачає оволодіння професійними знаннями,

вміннями та навичками, необхідних майбутньому фахівцю для вирішення означеної проблеми. Професійна діяльність соціального педагога щодо попередження агресивної поведінки підлітків передбачає високий рівень теоретичних знань та практичних вмінь здійснення просвітницької, діагностичної, профілактичної та корекційної роботи. Варто зазначити, що з метою досягнення професійних успіхів, соціальний педагог повинен постійно вдосконалюватися, враховуючи інтенсивний розвиток інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бэррон Р. Агрессия : учебное пособие для студентов и аспирантов психологических факультетов, слушателей курсов психологических дисциплин на гуманитарных факультетах вузов РФ / Р. Бэррон, Д. Ричардсон. – СПб, 1997. – 330 с.
2. Бреслав Г. Э. Психологическая коррекция детской и подростковой агрессивности : учебное пособие для специалистов и дилетантов (Серия «Психологическая помощь») / Г. Э. Бреслав. – СПб. : Речь, 1997. – 97 с.
3. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / за редакцією С. О. Сисоевої. – Запоріжжя : ХНРБЦ, 2008. – 460 с.
4. Галагузова Ю. Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Галагузова Юлия Николаевна. – М., 2001. – 373 с.
5. Поліщук В. А. Теорія і методика підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : монографія / В. А. Поліщук. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 424 с.
6. Соціальний педагог / упоряд.: Т. Шаповал і Т. Гончаренко. – К. : Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 80 с.
7. Технологія підготовки педагогів до попередження насильства та агресії в сім'ї : методичні рекомендації / за заг. ред. Н. Ю. Волянук. – Р. : «Принт Хауз», 2011. – 184 с.